

Hoogleraar Criminologie
Joanne van der Leun over criminaliteit en migratie:

‘Structuren achter de criminaliteit zijn belangrijk’

Bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit is het, volgens professor Joanne van der Leun, van essentieel belang dat politie en justitie zich richten op de structuren achter de misdadige activiteiten. “Dat zet meer zoden aan de dijk dan uitgebuite illegalen vastzetten en uitzetten”, aldus de Leidse hoogleraar. Een groot probleem is in haar ogen dat de rechtshandhaving in Nederland onvoldoende is toegerust om grensoverschrijdende criminaliteit, zoals mensenhandel, aan te pakken. “De effectieve aanpak van zware criminaliteit is in Nederland zelf al heel lastig, laat staan als andere landen erbij betrokken zijn.”

door Yvonne van der Heijden

‘Mensen gaan vaker landsgrenzen over. Ze grijpen de kansen die ze zien, soms ook criminele kansen’, stelt criminologe Joanne van der Leun. Ze wil daarmee aangeven dat grensoverschrijdende criminaliteit een uitvloeisel is van de internationalisering en niet meer weg zal gaan. “Het fenomeen steekt de kop op als verbindingen tussen maatschappijen tot stand komen, mensen mobieler worden. Het zit nou eenmaal in de mens om kansen op te zoeken in het leven, ook over de grens. De meeste migranten vinden in hun nieuwe omgeving hun weg als brave burgers, maar een deel van hen komt terecht in de grijze sector of in de criminele economie. Dat is de realiteit”, verklaart Van der Leun.

Grensoverschrijdende criminaliteit vormt in haar ogen geen speciale misdaadcategorie. “Bij heel veel vormen van criminaliteit zie je grensoverschrijdende aspecten. Dat kan zijn bij vermogensdelicten zoals inbraken en overvallen, bij mensenhandel, bij drugs. Over het algemeen zijn het geen aparte vormen van criminaliteit”, aldus Van der Leun. Ze wil ook het misverstand wegnemen dat misdaad die zich niet tot nationale grenzen beperkt, per definitie georganiseerde misdaad is. “De politie zet vanuit eigen ervaringen dit aspect soms zwaarder aan dan reëel is. Als je bijvoorbeeld kijkt naar mensenhandel, die komt deels mee met illegale migranten. Arbeidsuitbuiting komt ook een-op-een voor of binnen families, en hoeft helemaal niet georganiseerd te zijn.”

CRIMINALITEIT EN MIGRATIE

Professor Van der Leun, in 2001 als socioloog gepromoveerd op een onderzoek naar illegale

migranten in Nederland, is hoogleraar Criminologie aan de Universiteit Leiden. Ze buigt zich over vraagstukken rond criminaliteit en migratie, vooral in de grote steden.

‘Criminaliteit is een kwestie Van vraag en aanbod’

Van der Leun: “Het is goed om criminaliteit en migratie te verbinden en naar beide onderzoek te doen. De onderzoeksgebieden raken elkaar, soms is er een overlapping. Migratie is van alle tijden. Overal heb je migranten en meestal zorgt de tweede generatie voor problemen. Die fase hoort er kennelijk bij. Dat is vandaag niet anders dan in het verleden.”

Als belangrijke oorzaken van grensoverschrijdende criminaliteit noemt Van der Leun de combinatie van welvaartsverschillen en toenemende mobiliteit. “Criminaliteit is een kwestie van vraag en aanbod. Mensen moeten zich bewust zijn van hun kansen elders. In Nederland hebben ze gemakkelijke toegang tot dure consumptiegoederen, zoals iPads en flatscreens. In de mensenhandel valt hier geld te verdienen aan anderen, en er is niet zo’n hoge pakkans. De economische crisis speelt waarschijnlijk ook een rol.”

MOBIELE BENDES

Mobiele bendes uit voormalige Oostbloklanden die zich volgens de politie vaker schuldig maken aan criminaliteit, zijn volgens Van der Leun geen nieuw fenomeen. “Grensoverschrijdende criminaliteit is een uitvloeisel van migratie in het algemeen. En niet zozeer het gevolg van de uitbreiding van de Europese Unie en het openstellen van de grenzen

voor personen, wat wel wordt beweerd. Al in de jaren negentig is onderzoek gedaan naar mobiele bendes en wij kwamen het ook tegen in het illegalenonderzoek. De grotere EU zal wel van invloed zijn, maar al voordat landen als Polen, Bulgarije, Roemenië en Litouwen EU-lidstaten waren, konden Oost-Europeanen de grenzen oversteken. Criminelen gaan echt geen toestemming vragen om de grens over te komen.”

Het probleem is volgens Van der Leun veel meer dat de rechtshandhaving in Nederland onvoldoende berekend is op de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit. “De effectieve aanpak van zware criminaliteit is in Nederland zelf al heel lastig, laat staan als andere landen erbij betrokken zijn. Er wordt hard aan gewerkt, maar de eigen organisaties van politie en Openbaar Ministerie zijn nog niet goed genoeg toegerust op de aanpak van mobiele criminaliteit.”

‘Politie en justitie zullen anders moeten gaan werken bij de criminaliteitsbestrijding’

“De politie vraagt al lang aandacht voor dit probleem. Het vergt meer inspanningen om grensoverschrijdende criminaliteit aan te pakken. Samenwerking tussen politiekorpsen in binnen- en buitenland is daarbij het sleutelwoord.”

Het uitwisselen van informatie met andere landen is nog steeds gebrekkig, constateert Van der Leun. “Veel politiekorpsen zijn om allerlei redenen vaak onvoldoende bereid hun eigen informatie te delen met collega’s elders. Criminelen maken daar gebruik van.” Een ander probleem waar politie en justitie tegen aan lopen bij de aanpak van grensoverschrijdende criminaliteit is de groeiende mobiliteit. Van der Leun: “Politie en justitie zullen anders moeten gaan werken bij de criminaliteitsbestrijding. Geldstromen volgen. Want criminelen kunnen nog zo mobiel zijn, ze moeten wel geld doorsluizen.”

PROCES VAN CRIMMIGATIE

Professor Van der Leun signaleert in Nederland een proces van crimmigratie: de versmelting van strafrecht en immigratiebeleid op het gebied van illegale migratie. “Illegaal verblijf is in Nederland geen misdrijf. Maar steeds meer wordt geprobeerd illegale migranten aan te pakken via het strafrecht. En dat terwijl het strafrechtssysteem is bedoeld voor de aanpak van criminelen.” Omdat migratie een heel groot onderdeel van de maatschappij beslaat, zou bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit zich moeten concentreren op excessen en zich moeten richten op de meest schadelijk vormen. “De aanpak van illegale arbeid moet in eerste instantie via het arbeidsrecht lopen. Als er geen uitwassen zijn, moet je het daarbij laten”, zegt Van der Leun.

Ze vindt dat het geen zin heeft en verkeerd is om alle vormen van uitbuiting onder mensenhandel

te schuiven. “Allereerst omdat mensen die vanuit het Nederlandse rechtstelsel als slachtoffer worden gezien, zichzelf vaak niet als slachtoffer beschouwen. Ze redeneren: ‘Ik heb in ieder geval werk’. Bovendien zouden politie en justitie zich moeten richten op de mensen die aan mensenhandel verdienen. Ze moeten de structuren achter de illegale handel aanpakken. Dat zet meer zoden aan de dijk dan uitgebuite illegalen vastzetten en uitzetten. In de praktijk betekent het meer rechercheren en concentreren op excessen en criminaliteit.”

‘Daders en slachtoffers van mensenhandel zijn een bont internationaal gezelschap’

Over de omvang van de mensenhandel kan volgens Van der Leun niemand iets zinnigs zeggen, ook het Coördinatiecentrum Mensenhandel niet. De cijfers van mensenhandel stijgen elk jaar. Zo waren er in 2010 bijna 1000 meldingen tegen iets meer dan 900 in 2009 en maar 300 in 2000. “Dat zit vooral in de toegenomen aandacht voor dit type criminaliteit”, zegt de Leidse criminologe. Ze voegt eraan toe: “Overigens zijn de cijfers door een selectieve opsporing nooit een afspiegeling van de realiteit. Uit de rapportage blijkt dat daders en slachtoffers van mensenhandel een heel bont internationaal gezelschap vormen. Maar Nederlanders hebben waarschijnlijk een grotere kans om in de registraties terecht te komen.”

MAROKKANEN-PROBLEEM

Als een verwerpelijke ontwikkeling in de criminaliteitsbestrijding, noemt Van der Leun, dat criminaliteit in de maatschappelijke discussie vaak een-op-een wordt gekoppeld aan migranten. Ze neemt de tweede generatie Marokkanen en Antillianen als voorbeeld. “Criminaliteit wordt gelijkgeschakeld met problemen met die groepen jongeren. Marokkaanse en Antilliaanse jongeren zijn weliswaar oververtegenwoordigd in de criminaliteitscijfers, maar dat is iets anders dan er direct vanuit gaan dat die groepen veroorzakers zijn van criminaliteit. In het laatste geval kunnen die groepen geen goed meer kunnen doen. Dat vormt voor die groepen migranten een groot probleem.”

Op de lange termijn zouden de gevolgen mee kunnen vallen. Surinamers en Molukkers hebben in het verleden ook het stempel ‘probleemgroep’ gehad en nu hoor je daar niets meer over. Maar het Marokkanen-probleem dreigt te blijven voortbestaan, waarschuwt Van der Leun. “Door een negatieve dynamiek in de maatschappij is het Marokkanen-probleem veel moeilijker op te lossen. Het is bijna een *self fulfilling prophecy*: Nederland heeft een hardnekkig Marokkanen-probleem en Marokkanen gaan zich ernaar gedragen. In wijken met veel Marokkanen bestaat de straatcultuur

uit crimineel zijn en mensen lastig vallen met daarbovenop zich afzetten tegen autoriteiten. Het bepaalt mede de groepsidentiteit.”

NEGATIEVE SPIRAAL

Onderzoekers kunnen weinig doen om deze negatieve spiraal te doorbreken, zegt Van der Leun, omdat het lastig is zich in de probleemgroepen te bewegen.

“Dat betekent dat de processen die achter de problemen spelen moeilijk zichtbaar kunnen worden gemaakt. De jarenlange rapportages en artikelen over oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongeren in de criminaliteitscijfers leiden ertoe dat de politie extra op deze jongeren gaat letten. En daardoor gaan de cijfers in de wijken met veel Marokkaanse bewoners weer omhoog en blijft de spiraal in stand. Het doorbreken ervan is een kwestie van lange adem en kan alleen als gezamenlijk wordt opgetrokken. Marokkanen zullen zelf moeten meehelpen.”

‘De algemene gedachte is dat niet-integreren tot criminaliteit leidt. Dat is nou net niet waar’

In de samenleving en in de politiek wordt veelal een verkeerd verband gelegd tussen integreren en criminaliteit, betoogt Van der Leun. “De algemene gedachte is dat niet-integreren tot criminaliteit leidt. Dat is nou net niet waar. Als een migrant niet kiest voor integratie, hoeft hij niet te worstelen. Dat leidt tot aangepast gedrag en een onopvallende plaats in de samenleving. Juist Marokkaanse jongeren die willen integreren, lopen tegen problemen op, voelen zich gefrustreerd en komen gemakkelijker met de politie in aanraking.”

MEER REALISTISCHE KIJK NODIG

Hoewel de relatie tussen criminaliteit, migratie en etniciteit al decennialang wordt onderzocht, was het in Nederland lange tijd politiek niet correct criminaliteit van migranten in het openbaar te benoemen. “Dat is eind jaren negentig omgeslagen. Nu wordt de hele criminaliteitsproblematiek opgehangen aan migranten. De aanslagen op 11 september 2001 in New York hebben dat nog versterkt. Dat is weer het andere uiterste. Bij criminaliteitsproblemen die vooral in de kring van autochtonen spelen, wordt nooit over cultuur gesproken.” Van der Leun pleit voor een terugkeer naar een meer realistische kijk op migrantenproblemen. “Niet de problemen ontkennen, maar ze weer in de juiste proporties gaan zien. Anders krijgen Marokkanen die als gewone burgers deel uit maken van de Nederlandse samenleving ook een crimineel stigma. Dan is er geen enkele oplossing meer voor het Marokkanen-probleem.”

Van der Leun, die als wetenschapper graag de problemen van de grote steden wil begrijpen,

gaat onderzoek doen naar de relatie tussen politie en Marokkaanse jongeren. De politie van een van de grote steden heeft haar medewerking toegezegd.

“In Nederland is er lang een goede relatie geweest tussen politie en burger. Het onderzoek moet opleveren in hoeverre die relatie onder druk is komen te staan. Welke invloed hebben de maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen tien, vijftien jaar gehad op het politiewerk in de grote steden?”, formuleert Van der Leun de onderzoeksvraag. Ze heeft in de jaren negentig onderzoek gedaan naar hoe de politie omging met illegalen. “Politieagenten waren heel voorzichtig met migranten. De nadruk lag op goede verhoudingen in de wijken. Het maatschappelijk klimaat is veranderd, daarom is het interessant om te weten hoe de politie nu met de problemen omgaat. Dat is ook iets waar de politie op veel plaatsen in Nederland mee worstelt.”

ILLEGALE MIGRANTEN

Het aantal illegale migranten in Nederland ligt naar schatting tussen de 100 000 en 130 000. “Dat is relatief gezien niet alarmerend. Bovendien blijft het aantal door de tijd heen redelijk stabiel”, merkt Van der Leun op. “Het strakkere overheidsbeleid heeft illegalen wel ondergronds geduwd, waardoor een groter deel in de criminaliteit terecht komt om in hun levensbehoeften te voorzien. Het probleem van illegalen is niet verdwenen, maar maatschappelijk heeft het niet meer zo’n impact als in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw. De aandacht gaat nu vooral uit naar mensenhandel, tweedegeneratie-migrantenjongeren en grensoverschrijdende misdaad.”

Van der Leun benadrukt dat migratie divers en gefragmenteerd is geworden. Dat vertaalt zich naar de criminaliteit. “Het beeld is diverser dan de maatschappelijke discussie doet vermoeden. Het is altijd zo dat maatschappelijke aandacht uitgaat naar bepaalde groepen. Er is een grote selectiviteit in waar de maatschappij wel en niet naar kijkt. Er zijn nog steeds Chinezen, Columbianen en Afrikanen actief in het criminele circuit. Maar daar hoor je op dit moment weinig van. Het gaat over Marokkanen en niet eens over Turken of andere groepen die in de criminaliteitsstatistieken ook relatief hoog scoren.”

In Nederland heeft de nadruk lang gelegen op de bestrijding van criminaliteit op straat, meent Van der Leun. “Dat is ook belangrijk. Maar de structuren die achter de criminaliteit liggen, zijn minstens zo belangrijk bij de misdaadbestrijding als de mensen. Dat belang neemt toe met de groeiende internet criminaliteit. Bij die vorm van criminaliteit zijn landsgrenzen nauwelijks relevant. De problemen die we nu zien bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, zullen bij cybercrime nog veel sterker gaan spelen. Kijken naar achterliggende processen en structuren, is in een mobiele samenleving het enige dat werkt tegen criminaliteit.” <<